

vallásgyakorlással lehetett legjobban „reklámozni”, és például Billy Graham 1977-es, hazánkban tett sikeres látogatása nagy propagandaértékkel bírt ebből a szempontból. Ráadásul több mint egy év hiátus után újra volt amerikai nagykövet Magyarországon Philip M. Kaiser személyében, akinek a tárgyalások tető alá hozása lett a feladata. Kaiser tevékenységének sikere természetesen azért is lehetett látványos, mert „mindkét fél a megegyezést kereste”. (212.) Míután magyar részről is megvizsgálták Fort Knoxban a koronaékszereket, már „csak” a delegációk összeállítása, a beszédek egyeztetése és a pontos dátum kitűzése maradt hátra. A döntés 1978. január 6-ára esett.

Az amerikai fél feltételül szabta, hogy Kádár János nem vehet részt az átadási ceremónián, míg az Egyesült Államokat Cyrus Vance külügyminiszter képviselte, tehát Carter elnök nem volt hajlandó ezért Magyarországra utazni, noha éppen európai látogatáson tartózkodott, s a közeli Lengyelországot meg is látogatta. Ez egyértelműen jelezte, hogy az amerikai fél diktálta a feltételeket, és noha a klenódiумok átadása a normalizációs folyamat fontos lépése volt, nem jelentette a viszony teljes baráti voltát a két ország között. Maga a ceremónia zökkenőmentesen, baráti hangulatban telt, s a résztvevők visszaemlékezéseiből készült összeállítás igen érdekes része a könyvnek. Glant végső konklúziója szerint „a Szent Korona visszaszerzése, majd az azt követő kereskedelmi egyezmény megkötése a szocialista magyar diplomácia legnagyobb sikere volt az egész hidegháború korszakában”. (255.) Ugyanakkor a kegytárgyak visszatérésének más fontos hozadéka is volt. Mint a szerző megállapítja, a „Szent Korona hazatérése felkavarta az állóvizet, és beindított egy olyan történelmi diskurzust, amely nem volt összeegyeztethető az állampárt narratívájával”. (253.)

A könyv elsősorban azoknak az olvasóknak szól, akik a magyar történelem legismertebb tárgyi emlékének modern kori történetét szeretnék megismerni, ám az amerikai–magyar kapcsolatok alakulása iránt érdeklődők számára is érdekes olvasmányt nyújt. Némi előzetes tudást azonban feltételez az amerikai történelem és politikai rendszert illetően Glant Tibor munkája. Helyenként magától értetődőnek vélt utalások vannak jellegzetesen amerikai politikai–történelmi–kulturális jelenségekre, melyek egy átlagolvasót vagy az Egyesült Államokat különösebben nem ismerő érdeklődőt megzavarhatnak. Például Richard Nixon 1968-as elnökválasztási győzelménél a „301 elektori szavazat” nem sokat mond az amerikai elnökválasztási rendszert nem kellően ismerőknek, ahogyan Ronald Reagan 1980-as 489 elektori szavazata sem, de az 1962-es *Port Huron-i Nyilatkozat* is megért volna egy lábujjzetet. (103., 108., 105.). Ezt leszámítva (ráadásul Glant a legtöbb helyen megmagyarázza a nem egyértelmű hivatkozásokat) a kötet igen informatív, nyelvezete olvasható. A munka jól ágyazza be a Szent Korona „második történetét” a nemzetközi folyamatokba és a két ország kapcsolatrendszerébe. A kötet külön erénye a gazdag illusztrációs anyag: egy, a tájékozódást elősegítő térképmelléklet található a korona hányattatott útjáról Európában és az Egyesült Államokban, valamint 39 egyéb fénykép is gazdagítja az olvasás élményét.

Peterecz Zoltán

„HOVA MEGYÜNK, BAJTÁRSAK?” – „VILÁGNAK!”

Szlovénia és az '56-os magyar menekültek

Szerk. Kovács Attila

Etnikai Kutatóintézet, Ljubljana 2016. 117+117 oldal

Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc kutatásában a Magyarországot elhagyó mintegy 200 000 menekült története az utóbbi évek egyik legtöbb új eredményt felmutató témaköre. Jóllehet a menekültekről szóló írások száma folyamatosan növekszik, ki kell emelni a forradalom 60. évfordulóját, amelynek alkalmából számos tematikus folyóiratszám és interjúkötet

látott napvilágot, valamint több konferenciát is rendeztek. A nyugat-európai, észak-amerikai befogadást, illetve a menekültek Ausztriában töltött időszakát ugyanakkor többen kutatták/kutatják, mint a kisebb kontingenst befogadó Jugoszláviát érintő adatokat, eseményeket. Éppen ezért érdemel kiemelt figyelmet a Kovács Attila által szerkesztett könyv, amely a magyar menekültek 1956–1957-es szlovéniai helyzetét tárgyaló tanulmányokat gyűjti egybe.

A kötet kétnyelvű kiadványként látott napvilágot a ljubljanoi Etnikai Kutatóintézet gondozásában, mégpedig olyan formai megoldással, hogy az önálló magyar és szlovén rész 180 fokkal elfordítva olvasható. Rövid előszavában a szerkesztő az 1956-os magyar forradalom szlovéniai kutatásának alig több mint egy évtizedes historiográfiáját járja körül, illetve vázlatosan ismerteti a könyvben közölt tanulmányokat is.

Az első tanulmányt Bence Lajos szlovéniai magyar költő, irodalmár, kutató jegyzi, aki az 1956-os magyar események és menekültek szlovéniai sajtóvisszhangját elemzi. Bence először a magyarországi eseményekről szóló híreket veszi górcső alá a muravidéki *Pomurski vestnik* című lap magyar nyelvű mellékleteiben. Többször idézi Szúnyogh Sándor szlovéniai költő visszaemlékezését is, így az egyes cikkek hatásáról reális, több oldalról fölvezolt képet kaphatunk. A szerző a későbbiekben is leginkább ennek a lapnak a cikkeivel foglalkozik, mivel a *Pomurski vestnik* foglalkozott a legtöbbet a menekültekkel. A Lenti város laktanyájából menekült híradósok hosszan tárgyalt története azért kiemelten fontos, mert ők alkották az első nagyobb, Szlovénia területére érkező csoportot. Bár az elemzés alapvetően az említett lap aktuális cikkeire szorítkozik, általuk számos információt kapunk 1956 nemzetközi sajtójával kapcsolatban is.

A következő tanulmányt Kovács Attila, az Etnikai Kutatóintézet kutatója jegyzi a magyar menekültekről. A táblázatokban és fényképekben gazdag írás elején általános áttekintést olvashatunk a Magyarországot elhagyókról a Központi Statisztikai Hivatal 1957-es jelentése és az ENSZ menekültügyi szervezetének 1958-as statisztikái alapján. Ezt követően a megérkezést, valamint a menekülttáborok és az menekültek későbbi sorsának alakulását tárgyalja a szerző – előbb Jugoszláviában, majd azon belül Szlovéniában. Kovács arra a megállapításra jut, hogy három hullámban érkeztek a magyar menekültek: először október 23-a és november 4-e között (ekkor főleg az Államvédelmi Hatóság munkatársai választották úticélul Tito országát), a következő etap 1957. januárig tartott (ezt a nagyobb csoportot a jugoszláv hatóságok visszafordították), végül 1957. januártól (ekkor már – az osztrák példa nyomán – szabadabban bántak a menekültekkel, és automatikusan befogadták a frissen érkezőket). Összességében azt tudjuk meg a tanulmányból, hogy 1957 augusztusáig érkezett a legtöbb magyar az országba. Szlovénia területére kevesebb menekült érkezett (11%) és a táborok száma (8) is elmaradt Jugoszlávia egészéhez képest, ahol 1958-ig összesen 19 857 menekült élt, több mint 28 táborban. Érdekes és eddig a hazai szakirodalomban kevésbé érintett eseményekre hívja fel a figyelmet a szerző, amikor több példával illusztrálja, hogy a nyitott határt kihasználva rokonlátogatásokra is sor került a táborokban. 1957 végéig ugyanakkor több mint 16 000 fő hagyta el (egy harmadik országba távozva) Jugoszláviát, csaknem 3000 fő a hazatelepülés mellett döntött, és csak 634 fő maradt a délszláv államban. Ezek az arányok eltérnek Ausztriától, mivel a repatriálás onnan nem volt olyan gyakori.

A következő írás Göncz László történész tollából származik, aki interjúkon keresztül mutatja be az 1956-os eseményekre adott szlovéniai reakciókat és a menekülteknek nyújtott segítséget. A szerző kifejti, hogy bár a magyarországi eseményekről szóló tudósításokat a jugoszláv szervek igyekeztek befolyásuk alatt tartani, a különböző külföldi rádióadásoknak köszönhetően a helyi magyarság sokat tudott a hazánkban zajló eseményekről. Göncz az interjúkat nem szó szerint, csupán összefoglalva adja közre, a felvétel időpontja és helye sem ismert, s csupán a nyilatkozó nevét és születési évét ismerhetjük meg. Így a szerkesztett interjúk olvasmányosabbá teszik a tanulmányt, de további forráskritikával és esetleges kontrollforrásokkal érdemes használni őket. A dokumentumokból megtudhatjuk, hogy a helyi magyarság élelemmel és egyéb ellátmánnyal segítette az anyaországból újonnan érkező magyarokat. Sőt, arra is volt példa, hogy csatlakozni

akartak a magyar forradalmárokhoz, még hozzá fegyveresen. Az érkezők közül akadt, aki a Muravidékről Ausztriába menekült, hogy onnan végül Kanadába távozzon. Az interjúk több ponton reflektálnak a korábbi tanulmányokban szereplő történésekre, így például a Lentiből érkező katonák esetére, az Ausztriába menekülés közben elhunytakra, illetve a rokonlátogatásokra. A muravidéki magyarok a menekültek beszámolóit mellett az átkerült röpcédulákból, valamint a hangosabb demonstrációk során átszűrődő zajból is tudhatták, hogy mi történik a határ magyar oldalán.

A következő írás Kovács Attila másik tanulmánya (*Menekülttáborok és befogadó központok Szlovéniában*), amelyből megtudhatjuk, hogy a szlovéniai táborokban élt 2361 menekült kétharmada a magyar–szlovén határt lépte át a Jugoszáviába érkezők közül. Közülük 65 embert szervezett be a jugoszláv titkosszolgálat, amely azonban nem volt elégedett a beszervezettek munkájával. A hatóságok először szintén általuk próbálták információkat szerezni, majd a magyarországi eseményekkel kapcsolatos kérdőíveket töltették ki a táborlakókkal. A magyar és külföldi delegációk által is meglátogatott táborokat a belügyminisztérium működtette, általában néhány tucat főnyi személyzettel. Két alkalommal pedig lázadás tört ki, egy titkosszolgálati jelentés szerint egy új házirend bevezetése, egy visszaemlékező szerint viszont segélycsomagok elosztása miatt. Ami a csoport belső összetételét illeti, Kovács idéz egy korabeli államvédelmi forrást, melyben négy csoportra osztották a menekülteket: 1. nyugatorientált idősebb értelmiségiek; 2. fiatal értelmiségiek; 3. politikai hovatartozás nélküliek; 4. forradalomban résztvevők. A tanulmányhoz a szerző mellékelte a menekültek elszállásolására használt 13 épület korabeli és 2016-os fotóját is.

Az utolsó írás Kolosa Tanja forrásközlése, amelyben Lenardič Stane újságírónak a borli várban tett látogatása alkalmával készített riportja olvasható. A szerző ezt a forrást azért emeli ki a további újságcikkek közül, mert a puszta számadatoknál többet közöl a menekültkérdés kezelésével kapcsolatban. A forrás nemcsak a rövid interjúrészletek miatt értékes, hanem mert általuk szlovén szemszögből ismerhetjük meg a menekültek ellátásának lehetőségeit. Hozzá kell tennünk, hogy a riporter a legtöbb esetben negatívan viszonyult a magyarokhoz, amire olyan félmondatok utalnak, mint „aggodalmamat fejeztem ki az iránt, hogy az emberek tizenegy év együttélés után a szovjetekkel most gyűlöletüket mutatják...” (109.) vagy „néhányuknál az volt az érzésem, hogy már nem gondolnak hazájukra, nem fontos nekik, mi történik otthon”. (109.) A tanulmányhoz csatolt – a menekülttáborban készült – fényképek közelebb hozzák az olvasóhoz a riporter által leírt állapotokat, hangulatokat.

A munkában név-, hely-, szervezet- és politikai mutató segít a tájékozódásban. Bibliográfiájában 8 levéltári forrás, 13 újságcikk, 5 könyv és 30 tanulmány szerepel. Ebből mindössze öt nem magyar nyelvű. Ebből az is „kiolvasható”, hogy az 1956-os magyar menekültek szlovéniai története elsősorban a magyar kutatókat foglalkoztatja, de bízom benne, hogy a kötet – két nyelven való megjelenésével – segíti majd a magyar eredmények nemzetközi felhasználását is.

Összességében elmondható, hogy a kiadvány hiánypótló, hiszen az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc menekültjeinek egy eddig kevés figyelmet kapó csoportjáról szól. Kétnyelvű lévén remélhetőleg a szlovén kutatókat is közelebb hozza majd e témához. Segítség lett volna a – nagyobb látószöveget biztosító – jugoszláv kitekintés, amely azonban csak Kovács Attila első tanulmányát jellemzi. A szerzők ugyanakkor sajtóanyagok, személyes emlékek, levéltári iratok és a szakirodalom felhasználásával sokrétű munkát végeztek, a közölt illusztrációk pedig (44 kép, 15 táblázat és 2 térkép) a főszöveget kiegészítő többletinformációkat nyújtanak. A jövőben hasznos lenne egy bővített kiadásban Göncz László interjúit és a Bence Lajos által szemlézett cikkeket teljes egészükben közreadni.

Máté Zsolt

